

Keywords: social experience, gaining social experience, extracurricular education, adolescent.

УДК 37.013.42

Вакуленко О. В., Дзюба Т. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

Кардинальні зміни, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, вимагають нових підходів щодо виховання та соціалізації підростаючого покоління. Основним завданням сучасної школи, зокрема й школи-інтернату, є виховання компетентної особистості, яка не тільки володіє знаннями, але й вміє застосовувати їх у житті, підтримувати та зміцнювати своє здоров'я, долати життєві труднощі, надавати опір негативним соціальним впливам. З огляду на це особливого значення набуває цілеспрямоване формування у вихованців інтернатних закладів умінь і навичок здорового способу життя. Найбільш вразливими щодо формування цінності здоров'я та ЗСЖ серед вихованців закладів інтернатного типу є молодші школярі. Стаття висвітлює результати дослідження щодо формування здорового способу життя в інтернатних закладах, зокрема, серед вихованців початкової школи загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, формування здорового способу життя, формування здорового способу життя вихованців інтернатних закладів, особливості формування здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів.

Стабільність держави, її економічний розвиток значною мірою залежать від фізичного та духовного розвитку дитини, ставлення держави до проблем дітей, їх інтересів та потреб. Питання виховання і захисту підростаючого покоління завжди є і будуть актуальними, адже діти – гарант самозбереження і поступу нації. Навчання умінь та навичок здорового способу життя (ЗСЖ) спрямоване на забезпечення основних прав людини, включених до Конвенції про права дитини, особливо права щодо найвищого, якого можна досягти, стандарту здоров'я (ст. 24) та права на освіту задля здоров'я (ст. 28 і 26).

Аналіз стану здоров'я та розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, засвідчує наявність суттєвих відхилень від норми: 65,3% дітей віком до 4 років у будинках дитини відстають у фізичному розвитку, 19,7% хворіють на анемію, 11,2% мають розлади харчування. У цілому для цього контингенту дітей характерний низький рівень фізичного розвитку та соматичного здоров'я. Найчастіше має місце дисгармонійний фізичний розвиток, кількість випадків якого зменшується з віком, а також поєднання у дітей декількох захворювань [1; 3].

Питання ФЗСЖ стало об'єктом дослідження науковців, зокрема, проблема здоров'я активно розроблялась відомими філософами (А. Бойко, Н.Гундарьова, В. Крюкова, О. Сахно та ін.), медиками (М. Амосов, Н.Артамонова, А. Леонтьєва, Ю. Лісцін, Р. Мотилянська та ін.), психологами (В. Бітенський, В. Братусь, М. Бурно, А. Личко, В. Леві, А. Маслоу, Н.Фелінська, Б. Херсонський та ін.), соціологами (А. Габіані, Я. Гданський, С. Дідковська, В. Козак, Г. Лукачек, В. Маляренко, А. Міллер, С. Таратухін та ін.).

Важливе значення мають роботи, присвячені таким аспектам, як: формування здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку (А.Борисенко, А. Мерлян, І. Петренко, Н. Хоменко та ін.), характеристику напрямів виховної роботи в школі по формуванню здорового способу життя розробляли (Г. Власюк, В. Кузь, С. Свириденко, А. Турчак та ін.). Особливу цінність становлять дисертаційні роботи з питань ФЗСЖ дітей та молоді О.Вакуленко, О. Ващенко, Г. Голобородько, Н. Зимівець, С. Кириленко, С.Лапаєнко та ін.

Мета дослідження – дослідити теоретико-методичні засади соціально-педагогічної роботи щодо формування здорового способу життя в інтернатних закладах, зокрема, серед вихованців початкової школи загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Теорія формування здорового способу життя ґрунтується на кількох основних ідеях. По-перше, – це ідея пріоритету цінності здоров'я в світоглядній системі цінностей людини. По-друге, – це розуміння здоров'я не тільки як стану відсутності захворювань або фізичних вад, а ширше – як стану повного благополуччя. По-третє, – це ідея цілісного розуміння здоров'я як феномена, що невід'ємно поєднує його чотири сфери – фізичну, психічну, соціальну і духовну. Четверта ідея полягає в тому, що відповідальність за своє здоров'я несе, передусім, сама людина, хоча і держава, і суспільство також несуть відповідальність за здоров'я населення. Формування здорового способу життя – це процес здійснення зусиль для сприяння поліпшенню здоров'я і благополуччя взагалі, зокрема, ефективних програм, послуг, політик, які можуть підтримати та покращити існуючі рівні здоров'я, дати людям змогу посилити контроль над своїм здоров'ям і покращити його [6; 7].

Школа-інтернат є особливо значущим місцем з погляду впровадження політики ФЗСЖ. За роки перебування у цьому середовищі припадають

найбільш сприятливі періоди розвитку дитини з точки зору можливостей прищеплення здорових навичок, набуття необхідних для цього знань, загалом виховання безумовного пріоритету індивідуального і громадського здоров'я в системі поглядів людини, яка найбільше формується саме у цей час.

Школа-інтернат має свої, специфічні слабкі та сильні сторони:

- сильні сторони (наявність професійного та відданого справі персоналу різного профілю: вихователів та соціальних педагогів, психологів; фінансування, матеріальну базу; вдосконалення методів виховання дітей (за рахунок введення до переліку персоналу закладу соціальних педагогів, психологів);

- слабкі сторони (нестача молодого професійного персоналу, низька заробітна плата; проблеми соціалізації, профорієнтації вихованців; часткова ізольованість дітей в інтернатах) [1].

Узагальнюючи думки провідних науковців, ми дійшли висновку, що формування здорового способу життя вихованців інтернатних закладів – це комплексний навчальний, виховний та соціально-педагогічний процес, спрямований на формування активної життєвої позиції вихованців, спрямований на збереження та зміцнення соціального, морального, психічного та фізичного здоров'я.

Важливість формування здорового способу життя у молодших школярів шкіл-інтернатів обумовлена розумінням, що з самого раннього дитинства можна прищепити основні знання, навички і звички з охорони здоров'я, які згодом перетворюються у важливий компонент загальної культури людини і вплинуть на формування здорового способу життя усього суспільства [1; 5; 7].

Серед форм і методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в школі-інтернаті пріоритетна роль має бути відведена активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. Учасниками процесу формування здорового способу життя в інтернатних закладах є вчителі та вихователі школи-інтернату; медична служба; психологічна служба; керівники спортивних секцій, гуртків; педагоги-організатори; класні керівники; організатори харчування; відповідальні за охорону праці [2; 6; 7]. Основними соціально-педагогічними умовами ФЗСЖ вихованців інтернатних закладів молодшого шкільного віку є врахування вікових особливостей розвитку та стану здоров'я дитини; співпраця батьків або опікунів та інтернатного закладу; здоров'язберігаюче середовище інтернатного закладу; використання ігрових форм роботи з дітьми молодшого віку.

Нами було проведено дослідження соціальних уявлень дітей – учнів початкової школи інтернатного закладу щодо формування здорового способу життя, соціально-педагогічних умов сприяння поліпшенню здоров'я у

дитячому середовищі, заохочення отримати достатню інформацію щодо ФЗСЖ в умовах школи-інтернату (на базі загальноосвітньої школи-інтернату районного міста Хмельницької області).

Самооцінка стану здоров'я учнів молодшого шкільного віку виступає і як реальний показник, і як мотиваційна детермінанта способу життя або регулятор поведінки. Дві третини дітей зазначили, що мають поганий стан здоров'я. Поведінка будь-якої людини у сфері здоров'я суттєво залежить від рівня її поінформованості. На рис. 1 видно, що головним порадиником для дітей цієї вікової групи з питань здоров'я лишаються, перш за все, мама, тато або опікуни 28% та 24%. Можна зазначити, що та довіра, яка спостерігається у віці 6 років до вчителя, різко зменшується з подорослішанням дитини.

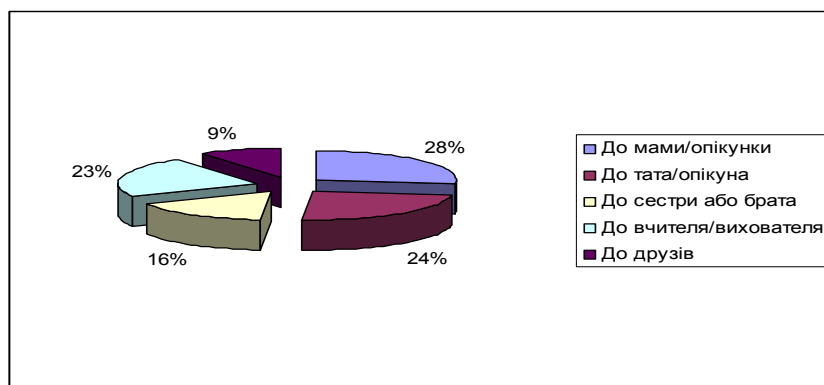

Рис. 1. Розподіл відповідей дітей на питання: «До кого ти звертаєшся за порадою, коли є якісь проблеми зі здоров'ям», %

На питання «Що для тебе означає бути здоровим?» ми отримали досить різноманітні відповіді: від завчених на пам'ять підручникових фраз до відвертого нерозуміння. Але більшість – 64% зійшлися на тому, що бути здоровим – це не хворіти, ходити в школу, дихати свіжим повітрям; 14% – це мати гарний апетит; 15% - робити зарядку та загартовуватися і 7% - не зрозуміли питання зовсім.

Діти молодшого віку роблять перші спроби палити, про це сказали 22% молодших школярів. Більшість опитаних у межах нашого дослідження вважає вживання пива шкідливим, але є і такі, що такі, що не поділяють цієї думки, аргументуючи це так: «В ньому багато вітамінів», «Пиво – це рідкий хліб», «Підігріте пиво допомагає при застуді», «Тато з братом його п'ють – і нічого».

Підводячи підсумок анкетування питанням: «Як ти розумієш, що означає вести здоровий спосіб життя?» можна побачити, що діти досить непогано проінформовані у даній сфері, проте, що не завжди виконують відповідні настанови. 62% опитаних вважають, що головну роль у даному питанні відіграє спорт та веселі рухливі ігри, 15% - особиста гігієна та здорове харчування, 13% - відмова від тютюну, наркотичних речовин та

алкогольних напоїв, 7% - жити в екологічно чистих районах, більше дихати свіжим повітрям та ходити босоніж, 2% - «завжди бути здоровим»; «не мати поганих звичок».

З метою сприяння формуванню здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку інтернатних закладів щодо актуалізації знань про здоров'я та здорового способу життя, шляхів збереження і зміцнення здоров'я, формування потреби вести здоровий спосіб життя та позитивної реакції подальшого застосування набутих знань в житті нами було обгрунтовано та апробовано соціально-педагогічну програму по формуванню здорового способу життя «Здоровим бути здорово!».

Основні завдання програми: поповнення знань щодо здорового способу життя, шляхи збереження власного здоров'я про основні показники здорового способу життя; сприяння формування бажання та інтересу щодо дотримання здорового способу життя у дітей молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів; сформування здоров'я в загальній ієрархії цінностей; сприяння формування адекватної самооцінки власного здоров'я у дітей; організація змістовного дозвілля для дітей; ознайомлення з основними принципами, шляхами і методами збереження і зміцнення усіх складових здоров'я.

Експериментальна програма складається з двох блоків, перший блок містить перелік форм роботи для дітей молодшого шкільного віку та другий блок містить перелік форм роботи для їх батьків та вчителів. Підсумковою формою роботи було проведення спортивної театралізованої програми «У пошуках Олімпійського вогню»(авторська програма), присвяченої Дню захисту дітей у рамках міської програми «Здорові діти – здорова нація». У формуванні вмінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я найбільш широко застосовувалися соціально-педагогічні заходи з комплексом різноманітних прийомів. Основною формою роботи було обрано гру, зумовлюючись тим, що саме гра для дітей молодшого шкільного віку залишається провідною діяльністю, вона найбільш близька та доступна для дитячої психіки.

По завершенню нашої програми «Здоровим бути здорово!» було проведено аналіз та оцінка самими учасниками програми кожної реалізованої форми роботи. Деякі результати представлено на діаграмі (рис. 3).

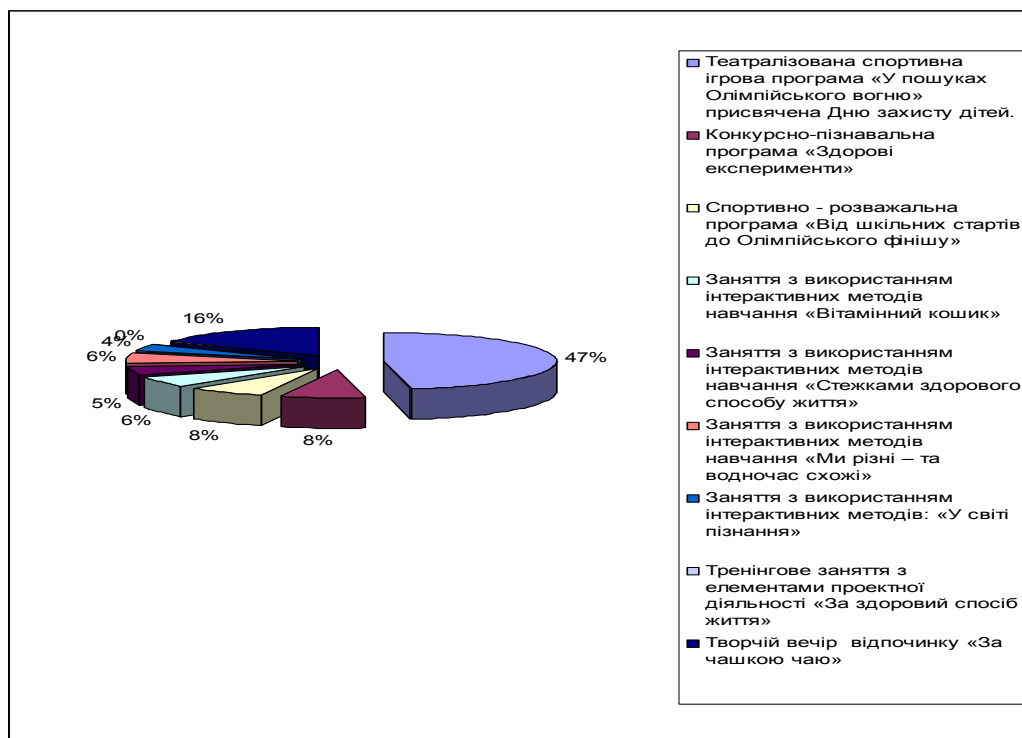

Рис. 2. Результати відповідей дітей на запитання: «Що вам найбільше сподобалося в експериментальній програмі «Здоровим бути здорово!»?»

Після впровадження експериментальної соціально-педагогічної програми «Здоровим бути здорово!» ми спостерігали, що найбільше показники покращилися в мотиваційно-ціннісному компоненті сформованості здорового способу життя. Зменшилася кількість дітей в експериментальній групі з низьким рівнем даного компоненту, до експерименту 52% (39 дітей), а після експерименту 36% (26 дітей). Значні зміни також відбулися і в поведінково-діяльнісному компоненті, до експерименту в експериментальній групі високий та середній рівень були на показниках 16% та 32% (12 та 24 дитини), а вже після ці показники зросли до 30% та 38% (22 та 28 дитини).

Отже, формування здорового способу життя молодших школярів – вихованців інтернатних закладів, на нашу думку, має базуватися на соціально-обумовленій цілісності активного взаємодіючого процесу (педагогів, вихователів, медичних працівників, психологів, батьків/опікунів), духовних і матеріальних факторів, спрямованих на формування в умовах інтернатного закладу і поза його межами фізичного і психічного здоров'я підростаючої особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення.

Використана література:

1. Формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1-4 класів шкіл-інтернатів: Автореф. дис... канд. пед. наук / О.М. Ващенко; Ін-т пробл. виховання АПН України. — К., 2007. — 20 с.
2. Вакуленко О. В. Світогляд здорового способу життя як соціально-педагогічна проблема / Наук. вісн.: Зб.наук.праць. Вип. 10 – 11. — Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. — С. 44 – 49.
3. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: Навчально методичний посібник. — К.: УДЦССМ, 2001. — 220 с.
4. Омельченко С. О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів. : Автореф. дис.. д-ра наук: 13.00.05 – 2008. — 46 с.
5. Свириденко С. О. Формування здорового способу життя молодших школярів у позакласній виховній роботі: Автореф. дис. канд. пед. наук. (13.00.01) / Ін-т проблем виховання АПН України. — К., 1998. — 16 с.
6. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства. Частина I / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. В. Вкуленко, Ю. М. Галусян та ін. — К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. — 220 с.
7. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства. Частина II / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. В. Вакуленко, Ю. М. Галусян та ін. — К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. — 198 с.

ВАКУЛЕНКО ЕЛЕНА ВАСИЛЬЕВНА, ДЗЮБА ТАТЬЯНА ЮРЬЕВНА, Особенности формирования здорового образа жизни воспитанников интернатных учреждений.

Кардинальные изменения, происходящие во всех сферах жизнедеятельности общества, требуют новых подходов к воспитанию и социализации подрастающего поколения. Основной задачей современной школы, в том числе школы-интерната, является воспитание компетентной личности, которая не только обладает знаниями, но и умеет применять их в жизни, поддерживать и укреплять свое здоровье, преодолевать жизненные трудности, оказывать сопротивление негативным социальным воздействиям. Особое значение приобретает целенаправленное формирование у воспитанников интернатных заведений умений и навыков здорового образа жизни. Младшие школьники есть наиболее уязвимыми по формированию ценности здоровья и ЗОЖ среди воспитанников школ-интернатов. Статья освещает результаты исследования по формированию

здорового образа жизни в интернатных заведениях, в частности, среди воспитанников начальной школы.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, формирование здорового образа жизни, формирования здорового образа жизни воспитанников интернатных учреждений, особенности формирования здорового образа жизни детей младшего школьного возраста школ-интернатов.

VAKULENKO YELENA, DZYUBA T., *Osobennosti formirovaniya zdorovogo obraza zhizni vospitannikov internatnykh uchrezhdeniy .*

The dramatic changes taking place in all spheres of society require new approaches to education and socialization of the younger generation. The main objective of modern schools, including boarding schools, education is a competent individual who not only has knowledge but also know how to apply them in life, maintain and strengthen their health, to overcome the difficulties of life, provide resistance to negative social influences. In this regard, special importance is purposeful formation at pupils of boarding schools and skills of healthy lifestyle. The most vulnerable to the formation of values of health and healthy lifestyle among students of residential schools is younger students. The article highlights the results of a study on healthy lifestyle in institutions, particularly among primary school pupils zahalnoosvitnih boarding schools.

Keywords: health, healthy lifestyles, healthy lifestyle, healthy lifestyle pupils of boarding schools, especially promoting healthy lifestyles primary school children boarding schools.

УДК 316.61(045)

Дябел Л.І.

РОЗВИТОК САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В статті проаналізовано вивчення проблеми особистості у суспільних науках: психології, педагогіці, соціальній педагогіці, соціології. Розглянуті поняття «самоактуалізація», «особистість», «соціалізація». Досліджено психологічні підходи, загальною думкою яких є визначення поняття «особистості» як стійкої системи соціально значущих рис людини, зумовлених її включеністю до системи суспільних відносин і сформованих у процесі спільної діяльності і спілкування з іншими людьми. Доведено, що однією із центральних проблем, безпосередньо пов'язаних з питаннями про